

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

สภาพทั่วไปของอำเภอแม่ริม

อำเภอแม่ริมเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำแม่ริม มีประชากรทั้งสิ้น 65,203 คน แบ่งการปกครองเป็น 11 ตำบล 74 หมู่บ้าน คือ 1. ตำบลริมใต้ 2. ตำบลริมเหนือ 3. ตำบลโป่งแยง 4. ตำบลชี้เหล็ก 5. ตำบลห้วยทราย 6. ตำบลแม่แรม 7. ตำบลสันโป่ง 8. ตำบลแม่สา 9. ตำบลคอนแก้ว 10. ตำบลเหมือง 11. ตำบลสะลวง ปัจจุบันมีลักษณะเป็นชานเมืองอยู่ห่างจากที่ตั้งศาลากลาง จังหวัดเชียงใหม่ เพียง 8 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 309,375 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นภูเขาประมาณ 141,562.5 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 50 ซึ่งมีสภาพเป็นป่าไม้ต้นน้ำลำธาร เขตวนอุทยาน และเขตป่าสงวนแห่งชาติ สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่สูง 4 ตำบล พื้นที่ราบ 7 ตำบล และมีพื้นที่เพาะปลูก 67,287 ไร่ โดยอยู่ในเขตชลประทาน 58,321 ไร่ (อำเภอแม่ริม, 2530)

อาณาเขตติดต่อกับอำเภอใกล้เคียง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

สภาพภูมิอากาศ

ฤดูหนาวค่อนข้างหนาวจัด ฤดูร้อนไม่ร้อนมากนัก ฝนตกชุกระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม อำเภอแม่ริมมีแหล่งน้ำที่สำคัญ 4 สายคือ

- (1) น้ำแม่ปิง ไหลผ่านตำบลชี้เหล็ก ตำบลสันโป่ง ตำบลริมเหนือ ตำบลริมใต้ ตำบลแม่สา ตำบลดอยแก้ว
- (2) น้ำแม่ริม ไหลผ่านตำบลสะลวง ตำบลห้วยทราย ตำบลริมเหนือ และตำบลริมใต้
- (3) น้ำแม่สา ไหลผ่านตำบลแม่แรม ตำบลแม่สา
- (4) น้ำแม่แรม ไหลผ่านตำบลแม่แรม

การชลประทาน

อำเภอแม่ริมเป็นพื้นที่อยู่ในเขตชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ซึ่งโครงการนี้ตั้งอยู่บริเวณเส้นละติจูด $18^{\circ} 5'$ บนที่ราบสูงเชียงใหม่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 310 เมตร ห้วงงานซึ่งเป็นที่ตั้งของอ่างกักเก็บน้ำเข้าคลองสายใหญ่ ซึ่งมีอยู่เพียงสายเดียว อยู่ทางทิศตะวันตกตลอดแนวขอบเขตของโครงการยาวประมาณ 75 กิโลเมตร มีคลองซอย 23 เส้น โดยแยกออกจากด้านซ้ายของคลองสายใหญ่ทั้งหมด มีความสามารถในการส่งน้ำในฤดูแล้งได้ในพื้นที่แม่ริม สันทราย เมืองเชียงใหม่ ทางตง สวรรักี สันป่าตอง (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ภาคเหนือ, 2522 และกรมส่งเสริมการเกษตร, 2529)

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ตำบลสันโป่ง

พื้นที่ศึกษาครอบคลุม 4 หมู่บ้าน ของตำบลสันโป่ง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 8 ซึ่งพื้นที่ของหมู่บ้านดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง โดยเฉพาะ หมู่ที่ 4, 5, 8 มีลักษณะทอดยาวจากเหนือลงใต้ มีแนวเลียบริมฝั่งขวาของแม่น้ำปิงผ่านหมู่บ้านทั้ง 3 พื้นที่ทำนาและปลูกกล้วยเหลืองอยู่ทาง

ทิศตะวันตกของถนน และเป็นพื้นที่อยู่ในเขตชลประทานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตงคลองซอย 7 ส่วนพื้นที่ที่เป็นสวนมีการปลูกพืชอย่างอื่น เช่น ยาสูบ พริก และพืชผัก เป็นพื้นที่อยู่ด้านทิศตะวันออกของถนนซึ่งเป็นพื้นที่อยู่นอกเขตชลประทาน ดังนั้น การปลูกพืชจึงต้องอาศัยน้ำจากแม่น้ำปิงซึ่งอยู่ใกล้บริเวณนั้น ทั้ง 4 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 15.51 ตารางกิโลเมตร หรือ 9,694 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตรร้อยละ 59.4 เป็นที่อยู่อาศัยร้อยละ 40 พื้นที่มีสภาพเป็นที่ราบทั้งหมด ลักษณะของดินหมู่ที่ 1 เป็นดินชุดหางดง อีก 3 หมู่บ้าน เป็นดินชุดราชบุรี ประชากรมีความหนาแน่น 327.7 คนต่อตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เพาะปลูก 5.4 ไร่ ต่อครัวเรือน หรือ 1.1 ไร่ ต่อคน

ตารางที่ 1 แสดงการใช้พื้นที่ของ 4 หมู่บ้าน ในตำบลสันโป่ง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	พื้นที่ (ไร่)	ที่อยู่อาศัย (ร้อยละ)	พื้นที่เพาะปลูก (ร้อยละ)	พื้นที่เพาะปลูก ต่อครัวเรือน (ไร่)	พื้นที่เพาะปลูก ต่อคน (ไร่)
1	หนองอาบช้าง	2,178	36.0	63.9	3.9	1.0
2	วังหมื่น	4,141	36.2	62.8	8.1	1.7
3	ดง	1,424	24.6	75.1	3.5	0.6
4	ใหม่	1,951	66.6	33.3	6.6	1.4
	รวม	9,694	40.6	59.4	5.4	1.1

ที่มา : สถาบันวิจัยสังคม 2528

ประชากร

จำนวนประชากรของ 4 หมู่บ้าน มีทั้งสิ้น 1,076 ครัวเรือน 5,083 คน เป็นชาย 2,677 คน หญิง 2,406 คน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.7 คนต่อครัวเรือน

ในการศึกษารั้งนี้ได้สำรวจเก็บข้อมูลเกษตรกรตัวอย่างในพื้นที่ 4 หมู่บ้าน รวม 318 ราย หรือ ประมาณร้อยละ 30 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดใน 4 หมู่บ้าน โดยแยกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ หมู่ที่ 1 48 ราย หรือร้อยละ 19.10 ของจำนวนตัวอย่างทั้งหมด หมู่ที่ 4 105 ราย หรือร้อยละ 33.02 หมู่ที่ 5 118 ราย หรือร้อยละ 37.11 หมู่ที่ 8 47 ราย หรือร้อยละ 14.77

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนประชากรของ 4 หมู่บ้าน ในตำบลสันโป่ง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	จำนวนประชากร (คน)	ชาย (คน)	หญิง (คน)	เฉลี่ยต่อครัวเรือน (คน/ครัวเรือน)
1	หนองอาบช้าง	354	1,420	692	728	4.0
2	วังหมื่น	32	1,500	900	600	4.7
3	ดง	304	1,695	865	830	5.6
4	ใหม่	98	468	220	218	4.8
	รวม	1,076	5,083	2,677	2,406	4.7

ที่มา : สถาบันวิจัยสังคม 2528

ตารางที่ 3 จำนวนผู้ปลูกถั่วเหลืองที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนตัวอย่าง	ร้อยละ
1	หนองอาบช้าง	48	19.10
2	วังหมื่น	105	33.02
3	ดง	118	37.11
4	ใหม่	47	14.77
	รวม	318	100.00

ที่มา : การสำรวจข้อมูล

การถือครองที่ดิน

ตารางที่ 4 แสดงการถือครองที่ดินของเกษตรกร

การถือครองที่ดิน	จำนวนเกษตรกร	ร้อยละ
เป็นของตนเอง	115	36.16
เช่าบางส่วน	8	2.52
เช่า	195	61.32
รวม	318	100.00

ที่มา : การสำรวจข้อมูล

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้เช่า คือร้อยละ 61.32 เป็นของตนเองร้อยละ 36.16 และเช่าบางส่วนเพียงร้อยละ 2.52

ระบบพืช

เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตชลประทาน เกษตรกรจึงสามารถปลูกพืชได้ทั้ง 2 ฤดู โดยฤดูฝนเกษตรกรจะปลูกข้าวนาปี และในฤดูแล้งเกษตรกรจะปลูกถั่วเหลืองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่ที่เป็นที่สวนซึ่งอยู่ริมแม่น้ำปิงจะเป็นสวนลำไย มะกอกน้ำ ลิ้นจี่ และมีที่ว่างสำหรับปลูกยาสูบ พริก และพืชผัก เช่น กะหล่ำดอก กระเทียม โดยบางส่วนอยู่ระหว่างต้นไม้ผล พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรนิยมใช้ ได้แก่พันธุ์ กข.6 นอกจากพันธุ์ กข.6 ก็มีพันธุ์ กข.4 กข.8 หอมมะลิ เหนียวสันป่าตอง และเหลืองทองอยู่บ้างประปราย โดยเกษตรกรมีพื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ยครัวเรือนละ 8.08 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 684.46 กก. หรือ 68 ถังต่อไร่ (สำนักงานเกษตรภาคเหนือ, 2528)

โครงสร้างของครัวเรือนและการศึกษา

จำนวนคนในครัวเรือนเฉลี่ย 3.83 คนต่อครัวเรือน เป็นชาย 1.71 คนต่อครัวเรือน หญิง 1.44 คนต่อครัวเรือน เด็ก 0.67 คนต่อครัวเรือน และแรงงานในครัวเรือนที่ทำการเกษตรได้ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก 2.31 คนต่อครัวเรือน การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ระหว่างชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 ร้อยละ 84.09 ไม่รู้หนังสือร้อยละ 12.50 ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ขึ้นไปร้อยละ 3.4

ตารางที่ 5 แสดงโครงสร้างของครัวเรือน

	จำนวน (คน)	เฉลี่ยต่อครัวเรือน (คน)
คนในครัวเรือนทั้งหมด	1,217	3.83
ชาย (อายุ 14 ปีขึ้นไป)	544	1.71
หญิง (อายุ 14 ปีขึ้นไป)	459	1.44
เด็ก (อายุต่ำกว่า 14 ปี)	214	0.67
แรงงานเกษตร	734	2.31
จำนวนครัวเรือน	318	

ที่มา : การสำรวจข้อมูล

ตารางที่ 6 แสดงการศึกษาของหัวหน้าครอบครัว

	จำนวนเกษตรกร	ร้อยละ
1 ไม่รู้หนังสือ	40	12.57
2 ประถมปีที่ 1-4	267	83.96
3 ประถมปีที่ 5 ขึ้นไป	11	3.46
รวม	318	100.00

ที่มา : การสำรวจข้อมูล

อาชีพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวเหลือง และรายได้

อาชีพหลักหรืออาชีพที่ทำรายได้มากกว่ารายได้อื่น ๆ ของครอบครัวเกษตรกรที่ศึกษา ได้แก่การเกษตรร้อยละ 92.74 นอกจากนั้นได้แก่การรับจ้าง รับราชการ ค้าขาย และอื่น ๆ รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ 30,000 บาทต่อปีขึ้นไป หรือร้อยละ 37.10 รองลงมาได้แก่มียาได้ 10,000 บาทถึง 20,000 บาท และ 20,000 - 30,000 บาท คือร้อยละ 25 ส่วนกลุ่มที่มีรายได้ต่ำคือต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 12.26 เป็นกลุ่มที่น้อยที่สุด

ตารางที่ 7 แสดงอาชีพหลักของครอบครัว

	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
1 การเกษตร	295	92.76
2 รับจ้างทั่วไป	8	2.51
3 รับราชการ	5	1.57
4 ขับรถรับจ้าง	3	0.94
5 ค้าขาย	2	0.62
6 ช่างก่อสร้าง	1	0.31
7 ลูกจ้างรายเดือน	1	0.31
8 รับเลี้ยงเด็ก	1	0.31
9 ข้าราชการบำนาญ	1	0.31
10 ภารโรง	1	0.31
รวม	318	100.00

ที่มา : การสำรวจข้อมูล

ตารางที่ 8 แสดงรายได้ของครอบครัว

รายได้ (บาทต่อปี)	จำนวน (ครอบครัว)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 10,000.00	39	12.26
10,000.00 - 20,000.00	81	25.47
20,000.00 - 30,000.00	80	25.15
มากกว่า 30,000.00 ขึ้นไป	118	37.10
รวม	318	100.00

ที่มา : การสำรวจข้อมูล

จากข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรจะมีสภาพคล้ายคลึงกัน โดยมีแรงงานในครัวเรือนประมาณ 2.31 คนต่อครัวเรือน มีอาชีพหลักคือการเกษตรซึ่งสามารถทำได้ดีเนื่องจากอยู่ในเขตชลประทาน ระบบพืชที่สำคัญที่สุด คือ ระบบข้าว-ถั่วเหลือง และมีรายได้ของครอบครัวส่วนใหญ่ 20,000 บาทต่อปีขึ้นไป (ร้อยละ 62.25)